

A U R A

TIDSKRIFT FÖR AKADEMISKA STUDIER AV NYRELIGIOSITET

Nyreligiositet i Finland: En forskningshistorisk översikt

Tommy Ramstedt

Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet, Vol. 4 (2012), 78–100.
doi: <https://doi.org/10.31265/aura.483>

De första tio årgångarna, utgivna mellan 2009 och 2018, av *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) publicerades ursprungligen i tryckt format. Från och med volym 11 (2020), har tidskriften omarbetats till en diamond open access-tidskrift, och har bytt namn till *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). Samtliga artiklar, redaktionella texter och bokrecensioner från volymerna 1–10 publiceras nu online med open access (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) med tillstånd från författarna.

For the first ten volumes, published between 2009 and 2018, *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) was exclusively available in printed form. Starting with volume 11 (2020), the journal is re-envisioned as a diamond open access journal and will be renamed *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). All articles, editorials, and reviews from volumes 1–10 are published online in open access form (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) with the permission of the author(s).

Nyreligiositet i Finland

En forskningshistorisk översikt

Tommy Ramstedt

Under FINYARs konferens i Sigtuna den 27-28 november 2011 diskuterades behovet att på ett överskådligt sätt presentera forskarnätverk, gamla och nya avhandlingar samt pågående projekt som berör studiet av nyreligiositet i Norden. Denna artikel är en granskande översikt av nyreligiositetsforskningen i Finland från och med 1970-talet fram till idag.

Termen nyreligiositet utgör en paraplybeteckning som kan innefatta en stor och brokig mängd samfund, rörelser, trosföreställningar och praktiker. Å ena sidan omfattar termen vanligen den typ av samfund och rörelser som inom forskningen på området traditionellt gått under benämningen ”nya religiösa rörelser” (från engelskans ”new religious movements”), som till exempel Krishna-rörelsen, Transcendental Meditation eller Scientologikyran. Förutom denna typ av samfund och rörelser inbegriper termen nyreligiositet å andra sidan ofta även olika former av nyhedendom, västerländsk esoterism samt den breda flora föreställningar och praktiker som även ofta går under beteckningen ”new age” (Frisk 1998: 11). Generellt kan ”nyreligiositet” sålunda betraktas som en bred samlingsbeteckning för allehanda religiösa eller andliga fenomen som anses falla utanför den konventionella, institutionella religiösa sfären. I denna artikel anlitas även denna breda definition.

Vid finländska universitet har det skrivits ett antal avhandlingar om nyreligiositet i Sverige. Exempel på dessa är Frisks doktorsavhandling (1993) i vilken analyseras hur nya religiösa rörelser förhåller sig till det svenska samhället samt Granholms doktorsavhandling (2005) som behandlar den mörkmagiska orden Dragon Rouge. I den här artikeln har jag dock avgränsat mig till studier av nyreligiositet i Finland.

Artikeln inleds med en kort historisk översikt av nyreligiositetens framväxt och utveckling i Finland. Därefter presenteras de finska universitetens religionsvetenskapliga institutioner samt olika specialinstitut och föreningar som intresserar sig för studiet av nyreligiositet. I det följande diskuteras olika kvantitativa undersökningar som har bidragit till att kartlägga nyreligiositetens utbredning i landet. Detta följs av en tematisk genomgång av olika antologier, doktorsavhandlingar samt ett urval mer ingående vetenskapliga artiklar om nyreligiositet i Finland. Studenters magistersavhandlingar om finsk nyreligiositet tillägnas ett separat avsnitt. Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion om nyreligiositetsforskningen i Finland. Jag gör dock inga anspråk på att ha bidragit med en fullständigt heltäckande översikt

Bakgrund

Redan under senare hälften av 1800-talet kom den finska allmänheten i kontakt med nya religiösa rörelser och strömningar genom att tidningspressen rapporterade om företeelser som spiritualism och teosofi. I början av 1900-talet inbjöds spiritualistiska medier till Finland och inom det år 1907 grundade Sällskapet för psykisk forskning undersökte parapsykologer spiritualistiska fenomen (Heino 1997: 355). Det Teosofiska sällskapetets finska avdelning grundades samma år i Stockholm. Svenska mormoner inledde missionsverksamhet i Finland år

1875, men finsk tidningspress hade redan sedan 1840-talet rapporterat om mormonkyrkans framväxt (Östman 2010: ii).

Antalet religiösa organisationer har ökat markant i västvärlden sedan slutet av 1960-talet. Motsvarande utveckling har även skett i Finland. Under 1960- och 1970-talen etablerade sig nyandliga rörelser med grund i hinduismen och buddhismen i landet. I jämförelse med de övriga nordiska länderna, speciellt Danmark och Sverige, etablerade sig nyreligiösa samfund dock relativt sent i Finland (Heino 1997: 25-27). Under 1980-talet fick nyreligiösa strömningar en större synlighet och utbredning. Efter Sovjetunionens fall upplevde Finland en ekonomisk recession som en följd av att handeln till öst minskade. Under den ekonomiska depressionen på 1990-talet ökade intresset för olika former av alternativ andlighet, däribland intresset för utomjordingar och UFO:n. Under senare hälften av 1990-talet och början av 2000-talet upplevde landet även en våg av satanismysteri.

Institutioner och föreningar för studiet av religion i Finland

Religionsvetenskapliga institutioner förekommer vid tre finländska universitet: Åbo Akademi, Åbo Universitet samt Helsingfors Universitet. Professuren i religionsvetenskap vid det svenskspråkiga Åbo Akademi inrättades år 1961 med medel från *Donnerska Institutet för religionshistorisk och kulturhistorisk forskning*. Vid Åbo Universitet inrättades en professur i jämförande folklivsforskning och religionsvetenskap år 1963, varefter religionsvetenskap blev ett självständigt ämne år 1974. Vid Helsingfors Universitet inrättades religionsvetenskap som ämne år 1970 och blev en självständig institution år 1989. Därtill bedrivs religionsvetenskaplig forskning även till viss grad vid Åbo Akademis och Helsingfors Universitets teologiska fakulteter samt vid den teologiska

fakulteten vid Östra Finlands universitet.

Kyrkans forskningscentral grundades år 1958 med syftet att kontinuerligt undersöka bredare samhälleliga förändringsprocessers påverkan på den Evangelisk-lutherska kyrkans ställning och verksamhet i Finland. Forskningscentralen har med jämna mellanrum utfört kvantitativa undersökningar i vilka befolkningens religiösa föreställningar och aktivitet i religiösa organisationer undersökts. Kyrkans forskningscentral har i betydande grad bidragit till att ge en omfattande bild av utbredningen av olika nyreligiösa fenomen i Finland samt hur det religiösa fältet har förändrats.

Donnerska Institutet för religionshistorisk och kulturhistorisk forskning upprätthåller ett specialbibliotek för religionsvetenskap, stöder forskning genom stipendier samt anordnar symposier och rundabordskonferenser. Biblioteket, som bland annat innefattar en omfattande samling antroposofisk litteratur, är Nordens största religionsvetenskapliga bibliotek. Institutet har sedan år 1962 regelbundet arrangerat nordiska religionsvetenskapliga symposier. Sedan år 2007 har symposier arrangerats varje år. Donnerska institutet har anordnat fyra symposier med specifik anknytning till nyreligiositet: *New Religions* (1974), *Western Esotericism* (2007), *Post-modern Spirituality* (2008) och *Post-secular Religious Practices* (2011). Föredragen vid symposierna publiceras i skriftserien *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*. Med inledning år 2010 har Donnerska Institutet även regelbundet arrangerat mindre rundabordskonferenser kring olika religionsvetenskapliga och kulturvetenskapliga teman. Föredragen från rundabordskonferenserna har sedan 2011 publicerats i den elektroniska open access-tidskriften

*Approaching Religion.*¹

Religionsvetenskapliga sällskapet i Finland r.f. som grundades år 1963 är en sammanhållande organisation för det akademiska studiet av religion i Finland. Sällskapet stöder religionsvetenskaplig forskning, fungerar som organ för akademiska intressen på området och upprätthåller internationella kontakter med olika organisationer. Sällskapet publicerar den religionsvetenskapliga tidskriften *Temenos: Nordic Journal of Comparative Religion* som utkommer två gånger om året. Årligen arrangerar sällskapet det så kallade *Tvärminnesseminariet* samt *Religionsvetenskapens dag*. *Tvärminnesseminariet* är ett seminarium för doktorander i religionsvetenskap som hålls på hösten vid Helsingfors universitets forskningsstation i Tvärminne. *Religionsvetenskapens dag* samlar religionsvetare, studeranden samt övriga personer som är intresserade av religionsvetenskap för att diskutera aktuella frågeställningar om religion.²

Nätverket för forskning om nya religioner (Uusien uskontojen tutkijaverkosto, USVA ry) grundades 1999. Nätverkets huvudsakliga syfte är att fungera som ett kontaktnät för forskare, studerande och människor i allmänhet som delar ett intresse för nyreligiositet och relaterade frågor. Nätverket, som i praktiken främst är verksamt i Helsingforsregionen, ordnar gästföreläsningar med såväl inhemska som internationella experter inom nyreligiositetsforskningen samt anordnar besök till olika nyreligiösa grupper och samfund.

¹ <http://web.abo.fi/instut/di/> 29/10 2012

² <http://www.sus.utu.fi/> 29/10 2012

Kvantitativa undersökningar

Kyrkans forskningscentral utförde under Harri Heinos (1944–1999) ledning ett antal mer utförliga kartläggningar av det religiösa fältet i Finland vilket utmynnade i böckerna *Vad tror Finland* (Mihin Suomi Uskoo, 1984) och *Vad tror Finland idag* (Mihin Suomi Tänään Uskoo, 1997). Böckerna ger en överblick av olika samfund och grupper som existerar i landet samt beskriver deras idéhistoriska rötter. År 2003 initierade Kyrkans forskningscentral det omfattande projektet *Religioner i Finland* (Uskonnot Suomessa) vars mål är att upprätthålla och kontinuerligt uppdatera en öppen databas över samtliga religiösa samfund, grupper och rörelser i Finland. Databasen strävar även till att erbjuda aktuell grundläggande information om samtliga nyreligiösa samfund och grupper i landet. Projektet är ett samarbete mellan USVA-nätverket och Kyrkans forskningscentral. Databasen har för tillfället över 950 grupper i sitt register³. En del av materialet finns publicerat i boken *Religioner i Finland 2008: Handbok om religioner och rörelser med religiös bakgrund* (Uskonnot Suomessa 2008: Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin). *Religioner i Finland*-databasen har utvecklats till en värdefull resurs för såväl religionsforskare som media och privatpersoner. Därtill uppdateras kontinuerligt information om ny forskning och nya finländska lärdomsprov på området.

Mellan åren 2007–2010 utförde Kyrkans forskningscentral en grundlig kartläggning av religiösa och andliga grupperingar i Helsingforsregionen. Undersökningen motiverades särskilt med att större städer oftast utgör de platser där religiös förändring sker som snabbast

³ <http://www.uskonnot.fi/> 29/10 2012

och varifrån nya strömningar vanligen sprider sig till resten av landet. Nästan alla religiösa samfund som i dagens läge är aktiva i det övriga landet är även representerade i huvudstadsregionen. Av huvudstadens befolkning är cirka 11 procent i någon mån involverade i åtminstone ett religiöst samfund eller organisation. Den största religiösa aktiviteten hittas dock i större kristna organisationer som inomkyrkliga väckelserörelser samt inom de olika frikyrkorna, av vilka pingströrelsen utgör den största.

Ifall man klassificerar den religiösa aktiviteten utanför olika kristna, judiska och muslimska organisationer som någon form av ”alternativ andlighet” är cirka 1,5 procent av befolkningen i Helsingfors aktiva i någon form av alternativ andlig rörelse.

Inom Kendal-projektet i Storbritannien, lett av Linda Woodhead och Paul Heelas, konstaterades att cirka 1,6 procent av staden Kendals invånare var aktiva i den så kallade ”holistiska miljön”. Aktiviteten i den alternativt andliga miljön i Helsingfors påminner stort om situationen i Kendal (Ketola & Sohlberg 2011: 208-231). I jämförelse med en liknande studie ledd av Harri Heino år 1984 kan man konstatera att antalet religiösa sällskap så gott som fördubblats i Helsingforsregionen under de senaste 25 åren (Ketola & Sohlberg 2011: 208–213).

Den finska religionsforskaren Kimmo Ketola ställer sig dock skeptisk gentemot Woodheads och Heelas tes om att västvärlden håller på att genomgå en ”andlig revolution” (Heelas & Woodhead, 2005), i alla fall vad gäller situationen i Finland. I artikeln “Spiritual Revolution in Finland? Evidence from Surveys and the Rates of Emergence of New Religious and Spiritual Organisations” (2007) använder sig Ketola av Kyrkans forskningscentrals omfattande kvantitativa material för att visa på hur det religiösa fältet har förändrats i Finland sedan 1970-

talet. Nyreligiösa grupper och strömningar har ökat markant i Finland sedan år 1970, men parallellt med denna utveckling har karismatiska och evangelikala samfund genomgått kraftig tillväxt. Enligt Ketola (2007: 38) är det för tidigt att förutspå att en andlig revolution håller på att äga rum. Istället menar han att man kunde tala om ett skifte från mer auktoritära, s.k. ”icke-demokratiska” till mera ”demokratiska”, individcentrerade former av religiositet.

År 2011 utförde Kyrkans forskningscentral en enkätundersökning om alternativ andlighet. Enkäten distribuerades genom tidskriften *Ultra* som har en upplaga på cirka 5 000 exemplar. *Ultra*, vilken är den äldsta alternativt andliga tidskriften i Finland, kan beskrivas som den mest mångsidiga inom fältet genom att den behandlar hela spektret av nyandliga fenomen såsom till exempel utomjordingar, änglar, healing, alternativa historieuppfattningar och nyschamanism. Antalet respondenter uppgick till 556 personer vilket kan ses som statistiskt signifikant. Enkäten innehöll bland annat frågor om respondenternas förhållande till existentiella frågor och åsikter om vad andlighet innebär. I enkäten undersöktes även i vilken utsträckning respondenterna utnyttjar alternativa terapier samt deltar i aktiviteter såsom meditation. Enkäten innehöll därtill en fråga om röstande i politiska val. *De Gröna* och *Sannfinländarna* visade sig vara de mest populära partierna. En del av frågorna behandlade också respondenternas åsikter om kristliga lärofrågor. Enligt enkätsvaren tenderar människor aktiva inom den nyandliga miljön att vara mer positivt inställda gentemot kristna lärosatser än befolkningen i genomsnitt (Ketola & Sohlberg 2012: 10-13).

Några mer utförliga kartläggningar av staden Åbos religiösa utbud utfördes under 1980- och 1990-talen. Martti Junnonaho utforskade variationen av religiösa samfund i Åbo som år 1981 utmynnade i

boken Åbos religiösa utbud (Turun uskonnollinen tarjonta). Tuomas Martikainens studie från år 1996, *Det mångfaldiga Åbo: Handbok om religiösa, världsåskådliga och etniska samfund* (Moniarvoinen Turku: Käsikirja uskonnollisista, maailmankatsomuksellisista ja etnisistä yhteisöistä), ger en grundläggande översikt över såväl religiösa grupper som etniska minoriteter i Åbo. Boken erbjuder även den historiska kontext som är nödvändig för en djupare förståelse av hur och när olika religiösa grupper etablerats och utvecklats i staden. Martikainens doktorsavhandling *Immigrant Religions in Local Society: Historical and Contemporary Perspectives in the City of Turku* (2004) presenterar åter igen en uppdaterad överblick av det religiösa klimatet i Åbo trots att avhandlingens huvudsakliga fokus ligger på immigranternas religiösa samfund och aktiviteter.

Forskning om nya religiösa rörelser och strömningar

Presentationerna under Tvärminnesseminariet år 1980 utmynnade i boken *Aktuella religiösa rörelser i Finland* (1981). Antologin som behandlar fjorton olika nyreligiösa grupper och fenomen är indelad i kapitel om andevetenskapliga rörelser, rörelser med österländskt ursprung samt rörelser som uppstått ur kristen grund. Till andevetenskapliga rörelser räknas teosofin och den finska rörelsen *Ros-Korset* som grundades av det finska teosofiska sällskapets sekreterare år 1920. Utövningen av yoga, buddhismen i Finland och Transcendental Meditation är några av de rörelser som behandlas i delen om rörelser med österländskt ursprung. I den sista delen behandlas bland annat Jehovas vittnen, karismatiska rörelser och Frälsningsarmén.

Forskningen om nya religiösa rörelser och strömningar i Finland har behandlat mycket skilda områden, vilket återspeglas i variationen

av teman för doktorsavhandlingar. Olika teman har varit religioner med grund i hinduismen, ufologi samt mormonkyrkan i Finland. Martti Junnonahos doktorsavhandling *Nya religioner: motkultur och alternativ. En undersökning om rörelserna TM, DLM och Hare Krishna i det finländska religiösa klimatet*, 1996 (Uudet uskonnot: vastakulttuurina ja vaihtoehtoja. Tutkimus TM-, DLM- ja Hare Krishna-liikkeistä suomalaisessa uskonmaisemassa) är en analys av tre nya religiösa rörelser i Finland. Denna religionsantropologiska avhandling baserar sig till stor del på intervjumaterial med personer aktiva i respektive rörelser. Den huvudsakliga frågeställningen kretsar kring huruvida dessa personer anser att de värderingar och tankesätt som den religiösa organisationen de är involverade i representerar står i någon form av konflikt med det finska samhällets normer. Av intervjumaterialet framkommer att majoriteten av informanterna beskrev sitt medlemskap i rörelserna som resultatet av ett väl genomtänkt val.

Doktorsavhandlingen *The Introduction of Mormonism to Finnish Society (1840-1900)* av Kim Östman från år 2010 är en historisk studie om mormonkyrkans ankomst till Finland. I avhandlingen analyseras mormonernas aktiviteter samt myndigheternas, den lutherska kyrkans och tidningspressens reaktioner. Missionsverksamheten spred sig till Finland från Sverige år 1875. Allmänheten hade dock redan sedan 1840-talet fått ta del av dagstidningars i allmänhet negativa nyhetsrapportering, vilken mestadels representerade mormonkyrkan som omoralisk. Östman poängterar särskilt vikten av sociala nätverk i spridningen av en ny religiös rörelse.

Jaakko Närväs doktorsavhandling *Ufologi och UFO-erfarenheter som religiösa fenomen. En teoretisk undersökning* (Ufologia ja ufokokemukset uskonnollisina ilmiöinä. Teoreettinen tutkimus) från 2008 analyse-

rar ufologins religiösa dimensioner. Som material använder Närva sig av texter skrivna av UFO-forskare och UFO-kontaktpersoner. Ufologi kan enligt Närvä analyseras ur historiska, jämförande, psykologiska och sociologiska perspektiv. Avhandlingen behandlar även ufologi i Finland, men om man önskar en utförligare historisk överblick på engelska av den finska UFO-traditionen rekommenderas Närväs artikel ”The Finnish UFO-tradition” i boken *UFO religions* (Partridge, 2003).

Vad är Wicca? (Mitä Wicca on) från år 2005 är en antologi redigerad av Titus Hjelm som är ett samarbete mellan religionsvetare och praktiserande wiccaner. Den första delen av boken består av en religionshistorisk översikt som strävar att förlägga wicca och nyhedendom i en bredare historisk kontext. De individuella kapitlen beskriver förhållanden mellan wicca, västerländsk esoterism, häxkonst i populärkulturen samt om strävan att göra wicca till ett officiellt religiöst samfund i Finland. Bokens andra del, som är skriven av praktiserande wiccaner, ger en inblick i hur wiccanerna själva upplever sin verksamhet.

Projektet *Post-secular Culture and a Changing Religious Landscape in Finland* (PCCR) är ett spetsenhetsprojekt vid religionsvetenskapliga enheten vid Åbo Akademi som fokuserar på att undersöka samtida religiösa förändringsprocesser i Finland på empirisk grund. Inom projektet utförs tre fallstudier som fokuserar på nyreligiösa fenomen:

(1) Terhi Utriainen: ”Angels and Angel Practices”. Utriainen undersöker ängelterapi och tron på änglar i ett finländskt sammanhang. Under senare år har böcker som Lorna Byrnes *Angels in my hair* (2008) blivit stora internationella framgångar. Förutom att det i Finland finns en mängd personer som påstår sig kommunicera med änglar i sitt vardagliga liv har även konstnärer och terapeuter på olika sätt börjat inkorporera änglar i sin verksamhet. Resultaten av Utriainens under-

sökningar kommer att presenteras i en kommande monografi.

(2) Måns Broo: "Yoga in Turku". Utövningen av yoga i Finland är utbredd vilket bland annat visar sig genom den stora mängden yogasällskap i landet. Broo undersöker i vilken mån yoga tillskrivs andliga dimensioner bland sina utövare, eller om yoga snarast bör betraktas som en form av motion. Resultaten kommer att utmynna i en monografi eller serie artiklar.

(3) Tommy Ramstedt: "Intersections between Alternative Spirituality and Popular Culture in a Finnish Context". I min doktorsavhandling undersöker jag växelverkan mellan populärkulturen och den alternativt andliga miljön i en finländsk kontext. Detta inbegriper en undersökning av de olika huvudsakliga förhållanden som existerar mellan populärkulturen och den alternativt andliga miljön i Finland samt hur dessa förhållanden tar sig uttryck. Det inbegriper vidare att undersöka vilken religiös eller livsåskådningsmässig mening populärkulturella produkter som filmer, tv-serier och skönlitteratur tillskrivs av prominenta aktörer, utövare och organisatörer inom denna miljö. Allmänt uttryckt är det huvudsakliga syftet med undersökningen sålunda att på empirisk grund belysa om, och i så fall på vilka sätt, populärkulturen anses utgöra en resurs för religiöst och andligt meningsskapande inom den alternativt andliga miljön i Finland.

Djävulsdyrkan och satanism

Den våg av satanismhysteri som uppstod i Finland under 1990-talet har gett upphov till två doktorsavhandlingar. Doktorsavhandlingen *Djävulsdyrkan, media och det finska samhället* (Saatananpalvonta, media ja suomalainen yhteiskunta) av Titus Hjelm från år 2005 är en studie av den bild av djävulsdyrkan som konstruerades i finländsk media under

åren 1990–2002. I samband med vandalism på kyrkogårdar i Finland uppstod frågan om vilka kunde vara de bakomliggande orsakerna till gravskändningarna. Finländska media skapade enligt Hjelm snabbt en hegemonisk bild av djävulsdyrkan som ett omfattande socialt problem som i synnerhet drabbar unga personer. När media frågade efter varför unga människor ägnar sig åt kyrkogårdsvandalism lämnades tolkningen åt en liten grupp evangelikala kristna. Denna grupp analyserade gravskändningar utifrån sin egen religiösa övertygelse vilket medförde att verksamhetens bakomliggande motiv tolkades i termer av djävulsdyrkan. Pressen började härefter allt oftare rapportera om vandalism på kyrkogårdar i termer av religiösa eller rituella handlingar. Genom att evangelikala kristna blev den grupp som stod för förklaringsmodellerna kom detta att utesluta andra infallsvinklar om vad som kunde vara de bakomliggande orsakerna till vandalismen.

Merja Hermonens avhandling *Mörkt sken: Satanism och djävulsdyrkan i 1990-talets finländska ungdomskultur* från år 2006 (Pimeän Hehku: Saatanpalvonta ja satanismi 1990-luvun suomalaisessa nuorisokulttuurissa) är en studie av hur individer som själva identifierade sig som djävulsdyrkare eller satanister upplevde sin verksamhet. Hermonens teoretiska ramverk bygger på Dan P. McAdams narrativpsykologiska och roll-teoretiska tänkande.

I Hermonens användning hänvisar termen ”djavulsdyrkan” till en livsåskådning inom vilken djävulen anses utgöra en verklig personlig kraft medan termen ”satanism” närmast betecknar en ateistisk filosofi med betoning på individens personliga utveckling och lycka. I Hermonens biografiska intervjumaterial bland djävulsdyrkare återkom ofta berättelser om utanförskap, familjeproblem och mental sjukdom. Informanterna såg sig själva ofta som antingen starka överlevare eller

som passiva offer. Ett återkommande tema var att det i världen pågick en mytisk kamp mellan gott och ont. I livsberättelserna bland dem som identifierade sig som satanister betonades ofta känslan av att vara unik och annorlunda än andra människor. Både djävulsdyrkare och satanister beskrev sig själva som personer som var djupt intresserade av olika religiösa och filosofiska frågor.

Esoterism i Finland

Tomas Mansikka belyser paracelsismens och alkemins inflytande på tänkandet i Sverige-Finland under 1600-talet i licentiatavhandling-
en *'Helias cum veniet restituet omnia': Paracelism, alkemi och reform i 1600-talets protestantism* (1998). Mansikka behandlar idéerna hos flera paracelistiskt influerade personer i det Svenska riket, bland annat den svenska läkaren och alkemisten Urban Hiärne (1641-1724) samt den finske hovastrologen Sigfrid Aronus Forsius. Avhandlingen avslutas med en sammanfattande essä om alkemistiska motiv i kristen uppbyggelse-
litteratur.

Möjliga swedenborgianska influenser i den finska nationalförfattaren Aleksis Kivis produktion diskuteras i Tiina Mahlamäkis artikel från 2010: *Sju bröders dolda land. Närvaron av Emanuel Swedenborgs idéer i Aleksis Kivis verk Sju bröder* (Seitsemän veljeksien salattu maa. Emanuel Swedenborgin ideoiden läsnäolo Aleksis Kiven Seitsemän veljestä-teoksessa). Genom en intertextuell läsning visar Mahlamäki att flera swedenborgianska motiv, såsom läran om korrespondenser och beskrivningar av himlen, är närvarande i Kivis verk. Eftersom Swedenborg under 1900-talets tidigare hälft ansågs vara en person som led av mentala störningar ville man ogärna uppmärksamma hans influenser på finsk litteratur inom den tidiga finska litteraturforskningen.

Tore Ahlbäcks bok *Uppkomsten av Teosofiska Samfundet i Finland* (1995) är en historisk studie av omständigheterna kring grundandet av det Teosofiska Samfundet i Finland. Ahlbäcks studie inleds med att klarlägga hur teosofi presenterades i finländsk press under 1890-talet. Därefter behandlas den teosofiska verksamheten i landet fram till grundandet av det finländska teosofiska samfundet år 1907. Boken ger även den finske teosofen Pekka Ervast en noggrannare presentation eftersom han kom att ha en central betydelse för teosofins utveckling i Finland.

Frimureriets ställning i Finland har undersökts i Reijo Ahtokaris doktorsavhandling från år 2000, *Hemligheter och eder. Frimurarna i det finska samhället och i offentligheten 1756-1996* (Salat ja valat. Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756-1996). Frimureriet i Finland har ända sedan dess ankomst från Sverige på 1750-talet varit föremål för olika konspirationsteorier. Under den ryska tiden förbjöds frimureriet av den ryska tsaren för att åter blomma upp efter Finlands självständighet år 1917. Anklagelser mot frimurare har återkommit i tidningspressen alltsedan grundandet av de första logerna i Finland. Vid byggandet av tunnelbanan i Helsingfors under 1980-talet uppkom en rättegång i vilken två frimurare anklagades för att ha försnillat pengar från projektet. När det framkom att domaren i rättsfallet även var frimurare kom frimureriet att figurera i finsk tidningspress för en längre tid.

I artikeln ”Worshipping the Devil in the name of God” (2011) contextualiserar Kennet Granholm den finska neo-nazi ockultisten Pekka Siitoinns märkliga blandning av rasistiska tankegångar, djävulsdyrkan, judisk mystik och ufologi. Siitoin (f. 1944) är en av de mest färggranna och excentriska personerna i den finska ockulta miljön. Siitoin publi-

cerade över tio verk om magi och ockultism och grundade sin egen förening vid namn Åbo Andevetenskapliga Sällskap. Hans uppseendeväckande politiska demonstrationer och uttalanden gjorde att han otaliga gånger uppmärksammades i finsk media.

Avhandlingar pro gradu

Sedan 1990-talet är det allt fler studenter som gjort sina slutarbeten om olika former av nyreligiositet. Speciellt wicca och nyhedendom har intresserat studerande i hög grad. Katariina Krabbe (2004) har studerat wiccaners livsbiografier på deras egna webbsidor och Hanna Maria Långs avhandling (2007) analyserar hur wiccaner framställer sin identitet på ett diskussionsforum. Kitti Nurmis avhandling (2004) är en analys av variationerna mellan finska wiccaner medan Anna-Kaisa Jaakkola (2004) gör en djupanalys av en finsk wiccans självidentitet och självuppfattning. Aulimarja Heino (1994) behandlar nyschamanismen i Finland medan Marjo Lanér (2001) och Marja Lilieström (1996) har studerat nyschamanistiska terapier.

Nyreligiösa strömningar – särskilt av den typ som ofta gått under namnet ”new age” – fick stor synlighet under den ekonomiska depressionen i Finland på 1990-talet. Den största alternativa andliga mässan i Finland, *Mässan för Ande och Vetande*, har undersökts kvantitativt genom en enkätstudie (Takanen 2001). Cecilia Mattson (2000) har studerat new age-mässor och aktiviteter i Åbo. Anneli Auerjärvi (1994) studerar fyra finska nyandliga experters syn på vetenskap och vetande, vilket också är temat i Tarja Heikkiläs avhandling (1998) om olika uppfattningar om vad ”gränsvetenskap” är bland personer intresserade av nyandliga fenomen. Den finska helaren Tapio Kaitaharjus syn på healing och nyschamaism utgör temat för Anja Lukkarinens

avhandling (1998). Pauliina Mikkonens studie (1998) handlar om ”jaget” som ett psykokulturellt begrepp i finska nyandliga tidskrifter. Seija-Kaarina Hongisto (1995) har studerat finska nyandliga helare och Ulla Kurkinen (1997) har undersökt alternativmedicin och alternativa terapier i Åbo. Juhani Räsänens magistersavhandling (1993) behandlar diskussioner om new age i kristna kretsar. Maija-Leena Santanen (1989) har studerat övernaturliga upplevelser hos personer aktiva i parapsykologiska sällskap och Kirsti Siros avhandling (1981) behandlar religiösa inslag i parapsykologin. Pihla Raponens avhandling (2005) är en analys av hur personer som deltar i ängel-healing beskriver sina erfarenheter.

Marko Kananen som arbetar som redaktör för den nyandliga tidskriften *Ultra* har skrivit sin magistersavhandling i historia (1998) om ”ancient astronaut”-teoriernas ankomst till Finland. Sirpa Virtanens studie (1997) är även historisk och berör hur UFO-fenomenet behandlades i finsk press från 1940-talet fram till 1990-talet. Kirsi Hänninen (2002) analyserar berättelser om möten med utomjordingar och UFO:n medan Risto Salo (1997) analyserar mötet mellan ufologer och skeptiker.

Nyreligiösa grupper med bakgrund i hinduismen har analyserats i två avhandlingar. En jämförande analys av forskares, finska medlemmars och ex-medlemmars syn på ISCKON återfinns i Shweta Singlas avhandling (2008). Ulla Eskelins slutarbete (1987) består av en studie av medlemmar i rörelsen Ananda Marga i Finland.

Slutsatser och sammanfattning

Det akademiska initiativet för att bedriva forskning om nyreligiositet i Finland blev aktuellt i samband med att nya religiösa strömningar

fick ökad synlighet i samhället i samband med att nya religiösa grupper började etablera sig. Forskningen om nyreligiositet i Finland kan ses gå hand i hand med samhällsliga förändringar. En av den finska nyreligiositetsforskningens starka sidor ligger i de många kvantitativa undersökningar som utförts, vilka möjliggör en större sociologisk förståelse av nyreligiositetens utbredning såväl historiskt som geografiskt. Speciellt Kyrkans forskningscentrals kvantitativa undersökningar har bidragit till att ge en omfattande bild av nyreligiositetens utbredning i Finland. På senare år har ett antal studier om nyreligiositet påbörjats, bland annat inom PCCR-projektet. Anmärkningsvärt är också det relativt stora antalet studenter som väljer att skriva sina slutarbeten om nyreligiösa fenomen.

Det vore dock önskvärt att flera historiska och kvalitativa studier skulle göras om olika nyreligiösa grupper och fenomen. Vad gäller det historiska studiet av nyreligiositet återstår flera intressanta fenomen värda ett studium. Exempelvis spiritualismen i Finland och dess inverkan på finskt samhällsliv har inte berörts i någon större omfattning.

De grundläggande kunskaperna som finns om flera samtida nyreligiösa grupper, såsom Jehovas vittnen, Adventistkyrkan eller ISCKON, kunde utökas med kvalitativa studier. Denna typ av studier kunde bidra med ökad förståelse om frågor som till exempel vilka människor som söker sig till nyreligiösa sällskap samt om deras bakomliggande motiv. Användningen av och förhållandet till digitala medier bland nyreligiösa grupper är andra frågeställningar som kunde vara aktuella.

Litteratur

- Ahlbäck, Tore (ed.), *Post-modern spirituality: based on Papers read at the Symposium on Post-modern Spirituality held at Åbo, Finland on spirituality 11-13 June 2008*, Scripta Instituti Donneriani Aboensis (21), Åbo: Donner Institute for Research in Religious and Cultural History 2008.
- Ahlbäck, Tore (ed.), *Post-secular religious practices: based on Papers read at the Symposium on Post-secular religious practices held at Åbo, Finland on 15-17 June 2011*, Scripta Instituti Donneriani Aboensis (24), Åbo: Donner Institute for Research in Religious and Cultural History 2011.
- Ahlbäck, Tore, *Uppkomsten av Teosofiska Samfundet i Finland*, Religionsvetenskapliga skrifter nr 28, Åbo Akademis tryckeri 1995.
- Ahlbäck, Tore (ed.), *Western esotericism: based on Papers read at the Symposium on Western Esotericism held at Åbo, Finland on 15-17 August 2007*, Scripta Instituti Donneriani Aboensis (20), Åbo: Donner Institute for Research in Religious and Cultural History 2007.
- Ahtokari, Reijo, *Salat ja valat. Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756-1996*, Bibliotheca Historica 54. Helsinki: SKS 2000.
- Biezais, Haralds (ed.), *New Religions, based on Papers read at the Symposium on New Religions held at Åbo, Finland on 1-3 September 1974*, Scripta Instituti Donneriani Aboensis (7), Stockholm: Almqvist & Wicksell 1975.
- Byrne, Lorna, *Angels in my Hair*, Random House, New York: Random House 2008
- Frisk, Liselotte, *Nyreligiositet i Sverige. Ett religionsvetenskapligt perspektiv*, Nora: Nya Doxa 1998.
- Frisk, Liselotte, *Nya religiösa rörelser i Sverige. Relation till samhället/världen, anslutning och engagemang*, Åbo: Åbo Akademis förlag 1993.
- Granholt, Kennet, *Embracing the Dark. The magic order of Dragon Rouge: its practice in dark magic and meaning making*, Åbo: Åbo Akademis Förlag 2005.
- Granholt, Kennet, "Worshipping the Devil in the Name of God'. Anti-Semitism, Theosophy and Christianity in the Occult Doctrines of Pekka Siitoin." *Journal for the Academic Study of Magic* 5, 2009, p. 256-286.
- Heelas, Paul & Woodhead, Linda, *The spiritual revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd 2005.
- Heino Harri, *Mihin Suomi tänään uskoo*, Juva: WSOY 1997.
- Heino, Harri, *Mihin Suomi uskoo*, Juva: WSOY 1984.

- Hermonen, Merja, *Pimeä hehku. Satanismi ja saatananpaltvonta 1990-luvun suomalaisessa nuorisokulttuurissa*, Väitöskirja, Helsingin yliopisto, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 64, Helsinki: Loki-kirjat 2006
- Hjelm, Titus, *Saatananpaltvonta, media ja suomalainen yhteiskunta*, Helsinki: Yliopistopaino 2005
- Hjelm, Titus (toim.), *Mitä Wicca on?*, Helsinki: Like 2007
- Holm, Nils G., Suolinna Kirsi & Alhbäck Tore, *Aktuella religiösa röresler i Finland*, Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademis forskningsinstitut (65), Åbo Akademi 1981.
- Junnonaho, Martti, *Turun Uskonnollinen tarjonta*, Turku: Turun yliopisto 1981.
- Junnonaho, Martti, *Uudet uskonnot. Vastakulttuuria ja vaihtoehtoja. Tutkimus TM-, DLM- ja Hare Krishna -liikkeistä suomalaisessa uskonmaisemassa*, Helsinki: SKS 1996.
- Ketola, Kimmo, "Spiritual Revolution in Finland? Evidence from Surveys and the Rates of Emergence of New Religious and Spiritual Organisations", *Nordic Journal of Religion and Society*, Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2007 20(1), s. 29–40.
- Ketola, Kimmo, *Uskonnot Suomessa 2008. Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin*, Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisu 102. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus 2008.
- Ketola, Kimmo & Sohlberg Jussi, "Helsingin uskonnot: Uskonnollisuuden muutos yhteisökartoituksen valossa", *Teologinen Aikakauskirja*, 3/2011, s. 208-231.
- Mahlamäki Tiina, "Seitsemän veljksen salattu maa. Emanuel Swedenborgin ideoiden läsnäolo Aleksis Kiven Seitsemän veljestä –teoksessa," *Sananjalka* 52, 2010, s. 163-180.
- Martikainen, Tuomas, *Moniarvoinen Turku. Käsikirja uskonnollisista, maailmankatsomuksellisista ja etnisistä yhteisöistä*, Åbo: Åbo Akademi 1996.
- Martikainen, Tuomas, *Immigrant Religions in Local Society. Historical and Contemporary Perspectives in the City of Turku*, Åbo: Åbo Akademi 2004.
- Närvä, Jaakko, "The Finnish UFO Tradition, 1974-94", Christopher Partridge (ed.), *UFO Religions*, London: Routledge 2003, s. 194-218.
- Närvä, Jaakko, *Ufologia ja ufokokemukset uskonnollisina ilmiöinä. Teoreettinen tutkimus*, Helsinki: Helsingin Yliopisto, Uskontotieteen laitos 2008.
- Östman Kim, *The Introduction of Mormonism to Finnish Society (1840-1900)*, Åbo Akademis Förlag 2010.

Opublicerade avhandlingar

- Auerjärvi, Anneli, *Tiede ja tieto neljän rajatiedon ammattilaisen maailmankuvassa*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Uskontotieteen laitos 1994.
- Eskelinen, Ulla, Ananda Margan jäsenten elämäntavasta, Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Uskontotiede 1987.
- Heikkilä, Tarja, *Katsaus rajatieto-diskurssioon ja sisäryhmän käsityksiä rajatiedosta*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Uskontotieteen laitos 1998.
- Heino, Aulimarja, *Uusshamanismi Suomessa*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Uskontotieteen laitos 1994.
- Hongisto, Seija-Kaarina, *Auttamaan asetetut. Tutkimus suomalaisista uskonnollisista parantajista*, Pro gradu -tutkielma. Turku. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos. Uskontotiede 1995.
- Hänninen, Kirsi, *Yliluonnollisen ilmeneminen ufokontaktikerronnassa*, Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Folkloristiikka 2002.
- Jaakkola, Anna-Kaisa, *Erään suomalaisen noidan muotokuva-tutkimus Saaga Laakson wicca-identiteetistä*, Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Uskontotiede 2004.
- Kananen, Marko, *Ancient astronaut-teorioiden tulo Suomeen*, Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. Historiatieteen laitos 1998.
- Krabbe, Katariina, *Miten minusta tuli noita. Uuspakanuutta harjoittavien naisten elämänkertomukset Internetin kotisivuilla*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. kulttuurien tutkimuksen laitos. Folkloristiikka 2004.
- Kurkinen, Ulla, *Vaihtoehtolääkintä Turussa*, Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Uskontotiede 1997.
- Lanér, Marjo, *Uusshamanistinen terapia. tutkimus yhden terapeutin kokemuksista ja hänen asiakkaidensa matkakertomuksista*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Folkloristiikka 2001.
- Lilieström, Marja, *Uusshaminismi ja sen psykoterapeuttinen luonne. Psykoterapian ja muuttuneen tietoisuuden tilan piirteiden tarkastelua shamanismissa ja uusshamanismissa*, Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Uskontotiede 1996.
- Lukkarinen, Anja, *Henkiparannuksen ja shamanismin yhtäläisyyksien ja erojen tarkastelua henkiparantaja Tapio Kaitaharjun maailmankuvan kautta*, Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto 1998.

- Lång, Hanna-Maria, ”Wicca=...”: *Sosiaalisen identiteetin vaikutus wiccan määrittelyyn Suomiwicca keskustelulistalla*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos 2007.
- Mansikka, Tomas, ’*Helias cum veniet restituet omnia*’: *Paracelism, alkemi och reform i 1600-talets protestantism*, Licentiatavhandling i religionsvetenskap. Åbo Akademi 1998.
- Mattson, Cecilia, *Att utveckla sig själv. New Age-relaterade program och aktiviteter i Åbo*, Avhandling pro gradu i religionsvetenskap. Åbo Akademi 2000
- Mikkonen, Pauliina, ”Itse” *psykokulttuurisena käsitteenä uushenkisissä lehdissä 1996-1997*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos 1998.
- Nurmi, Kitti, *Kaikki wiccalaiset ovat noitia, mutta kaikki noidat eivät ole wiccoja.” Wiccalaisuuden monimuotoisuudesta, uskonnonharjoittajien identiteeteistä ja sijoittumisesta yhteiskuntaan ja laajempaan uskonnolliseen kenttään*, Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Uskontotiede 2004.
- Rapola, Pihla, *Spiritualiteetin ilmeneminen uushenkisissä enkeli-illoissa. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma*, Helsinki: Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos 2008.
- Räsänen, Juhani, *New Age ja sen vastaanotto suomalaisessa kristillisessä keskustelussa*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos 1993.
- Salo, Risto, *Lentävät tunnistamattomat esineet kulttuurisena keskipakoisvoimana: Diskurssianalyysiä ufotutkijoiden ja skeptikkojen kohtaamisesta*, Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Uskontotieteen laitos 1997.
- Santanen, Maija-Leena, *Supranormaali aktuaalistuu-memoraatti kertoo. Tutkimus parapsykologian harrastajien supranormaaleista kokemuksista*, Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Etnologian laitos 1989.
- Singla, Shweta, *Kvinnans ställning i ISCKON. En jämförande analys av forskares, medlemmars och ex-medlemmars åsikter*, Avhandling pro gradu religionsvetenskap. Åbo Akademi 2008.
- Siro, Kirsti, *Parapsykologian harrastajien maailmankuvan uskonnollisista piirteistä*, Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Uskontotiede, 1981.
- Takanen, Mirva, *Suomalainen uushenkisyys: Hengen ja Tiedon messut. Uskonnon sosiaalisen muodon muutos suomalaisessa yhteiskunnassa*, Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2001.

Virtanen, Sirpa, *Lentävästä lautasesta outoon valoon: Ufoilmio sanomalehtien palstoilla 1940-luvulta 1990-luvulle*, Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Historiatiiteen laitos 1997.

Internetreferenser

Donnerska Institutet för religionshistorisk och kulturhistorisk forskning

<http://web.abo.fi/instut/di/> 29/10 2012

Religionsvetenskapliga Sällskapet i Finland

<http://www.sus.utu.fi/> 29/10 2012

Religioner i Finland-databasen

<http://www.uskonnot.fi/> 29/10 2012